

SUUR JOHN JÄLLE OMADEGA ORBIIDIL!

29. oktoobril jälgisid miljonid televaatajad kogu maakeral, eriti muidugi Ameerika Ühendriikides põnevusega hetke, mil lennutati orbiidile järjekordne süstik nimega Discovery. *Great John*, nagu esimest Maa orbiidil käinud USA astronauti *John H. Glenni* kutsutakse, ei suutnud jääda "rahvuslikuks monumendiks", nagu seda oli soovinud president *John Kennedy*, vaid 36 aastat pärast oma ajaloolist lendu, 77aastaselt oli ta jälle valmis ilmaruumi lendama. Keskmine eesti mees pääseb juba 10 aastat varem taevariiki, kulutamata üldse, nagu öeldakse, maksumaksja raha. Kui Glenni esimene lend kestis napp 5 tundi, siis nüüd oli plaanis tiirelda Maa kohal ligi 9 ööpäeva.

ENDISELT PÕNEV SEIKLUS

Pärast lendu pihtis John Glenn, et esimesel korral oli ta palju suurema pinge all — kõik oli uudne. Muidugi on iga kosmoselend seotud riskiga. Ainuüksi ilm võib plaanitud ettevõtmise edasi lükata. Seekord jäi kardeatud äike siiski Canaverali neemest kaugele. Asjaosalised mäletavad hästi, kuidas 1987. aasta märtsis samalt kosmodroomilt tõusis õhku *Atlas-Centaur*, mis pidas välgulööki stardikäskluseks. 160 miljonit dollarit väärt rakett koos satelliidiga pandi õhus plahvatama. Kolm kuud hiljem tabas väik raketti, mis oli valmis äikesuuringuiks (!) ülaatmosfääris, see lendas 100 meetrit ja kukkus õnneks ookeani.

Kolmkümmend aastat tagasi toimunud Glenni esmalennul oli ka eriline poliitiline tagapõhi. John Kennedy kartis väga oma nimekaimu stardi ebaõnnestumist, meenutab tema erasekretär *J. Lincoln* — see oleks võinud muuta relvastuse võidujooksus jõudude vahekorda aastakümneiks.

Veri ajab rähni puu otsa ning kosmo- ja astronautid taevasse. Sama teevad solliidsed komanderingurahad. Või võimalus kasutada kosmilist stardiplatvormi edasiseks karjäärriks. Venelane *Vitali Sevastjanov* on nüüd tulihingeline kommunist Venemaa Riigiduumas. Tõrvere rahvaga ühiseid uurimusi teinud *Georgi Gretško* sai aga suureks rahuvõitlejaks. Tema raskused orbiidile saamiseks olid veidi erilised: nimelt oli kosmoselennuks valmistumisel tal käsil ka abielulahutus, mis tekitas vastavais kompetentseis organeis tõsiseid kahtlusi. Nõukogude kosmonaudil pidi peale raudse tervise olema veel ka "moraalselt kindel, poliitiliselt arenenud ning ideoloogiliselt küps" iseloom. Kui J. Glenn valiti senaatoriks Ohio osariigist, siis esimene mees, kelle Kennedy saatis Kuu peale, *Neil Armstrong*, elab mitte kaugel Glennist eraklikku elu, vältides igati avalikkuse tähelepanu.

RASKE KAALUTUS

Mõnele on raske kaaluga olek, teistele kaaluta. Kosmonaut nr. 2 — *German Titov* ja paljud teisedki ei harjunudki kaaluta olekuga ja piinlesid kogu lennu. Esimesi kosmoserännakuid tegi kindlasti raskeks asja uudsus, liiks tihuke ängistav kabiin. John Glenn vaatas NL teadusnäitusel 1988. aastal Cincinnati Mir'i maketti

ning arvas, et see paistab ka maketina suurem kui tema "kapsel".

Akadeemik *Juhan Ross* on näinud haruldast fotot *Juri Gagarinist*, mis on tehtud kohe pärast tema maandumist Volga-äärsele kolhoosipõllule. Pildistaja oli astronaut *Juri Skljarov*, hilisem Saraatovi ülikooli professor, tollal kohaliku kolhoosi esimees. Kosmosekangelane oli kõssitanud peaaegu kontaktivõimetuna kontori nurgas, oodates päästemeeskonda. Kõik filmid konfiskeeriti julgeoleku poolt, ainult Skljarovil õnnestus oma fotoaparaat sahtlisse peita. Avaldatud pole seda pilti vist senini.

Nüüd on hakatud avaldama ka "piinlikke" üksikasju kosmoselendudest. Esimene ameeriklane, kes lennutati kosmosesse (küll mitte orbiidile) — *Alan Shepard*¹ — pidi oma 15minutilist reisi ootama raketi otsas palju tunde (ikka juhtus midagi). Kapslist väljuda ei lubatud ja nii tuli tal "häda number 1" õiendada stardi asendis, s.o. seliili lamades otse skafandrisse. Milline pampersite reklaamimise võimalus lasti käest!

Kurjad või kadedad keeled pajatavad, et Glenn saadeti maksumaksjate raha eest orbiidile just pissiproove andma. Imestati, milleks küll oli vaja kosmosekangelasel, Teise maailmasõja ning Korea sõja sangaril, USA senaatoril ja üheksa ülikooli audoktoril manguda kaks aastat, et saata jälle end vanuigi taevasse katsejäneseks vintsutada. Üks eesmärk oli muidugi tõmmata rahva tähelepanu NASA projektidele. Pärilõbureisiks on kosmoseveterani lendu siiski raske pidada: ta võttis osa viiest eksperimendist (kaaluta oleku ja kosmosestressi mõju eaka inimese organismile, südame funktsioonide, vere koostise ja luude tugevuse muutuste uurimine lennu ajal ja pärast seda). Üks projektidest nägi ette Glenni pooletunnise loengu õpilastele, et "äratada neis huvi teaduse, tehnika ja matemaatika vastu". Selle taevase õppetunni jooksul vastas Glenn koduosariigi omanimelise kooli õpilaste küsimustele. Lapsi huvitas, kui kiiresti lendab süstik (G: Viis miili sekundis), kas senaator tundis end kosmoses nooremana (G: Tunnen end alati noorena!), kas kaaluta olekus on süüa raske (G: Ei tohi vaid toitu suust välja lasta, kaerapudru tükki pääses valla ja kleepus prillide külge), kas haavad kosmoses paranevad kiiremini (G: Immuunsussüsteem on nõrgenenud. Miks, seda uurisime ka sel lennul). Üks küsimus puudutas "riigisaladusi". "Esimene lend oli salastatud — ütlesite Annie'le, et lähete poodi, tulete varsti, kuidas oli nüüd?" Nüüd teadis muidugi kogu pere ammuilma pereisa reisisoovist. Veel tuli tal magada korralikult — teadlasi huvitab nimelt, millised on vanainimeste unenäod, õigemini küll unehäired kaaluta olekus. See olevat juba kergem ülesanne — poliitikud peavad oskama tukkuda igas olukorras, nagu ütles üks minu kolleeg.

Reisi kokkuvõtte kõlaks umbes nagu koolilaste kirjan-di lõpp: "Väsinutena, kuid õnnelikena jõuti Maale, pärast 5,8 miljoni kilomeetrist reisi. Edukalt sooritati 83 teaduslikku eksperimenti, orbiidile lasti kaks satelliiti."

AIN KALLIS

¹Muide, toosama Shepard oli Apollo 14 missooni ajal esimene inimene, kes mängis Kuul golfi.